JAPAQ SHAMURATOV OMIRI HÁM DÓRETIWSHILIGINEN BIR BÓLEGI

Quyash Qalenderov

Ózbegistan mámleketlik konservatoriyası Nókus filialı **“Ulıwma kásiplik hám social-gumanitar pánler”** kafedrası “Muzıkatanıw” bóliminiń 1-basqısh student

Ilimiy basshı: **Nodira. Rajabova**

Anatatsiya: Bul maqala Japaq shamuratovtıń omırı hám dóretıwshiligı, dóretken shıǵarmaları, Alımjan Xalimov benen birgelikte islesken waqıtları hámde qanday shıǵarmalar dóretkeni haqqında sóz etıledi.

Gilt sózler: Muzıka, dramma, qosıq, xor, shıǵarma, nama, dóretıwshilik, yasha pariy.

Japaq Shamuratov omırı hám dóretıwshılıgı

Qaraqalpaq muzıkası burǵı waqtıları baqsı hám jırawlar tarepınen ustaz shakirt retınde awızdan awızǵa otıp ótıp heshqanday nota jazbalar bolmaǵan. 1944-jılı Alimjan Xalimovtın Qaraqalpaqstan keliwi, onıń Japaq Shamuratov benen ushrasıwı, onıń menen bırge islesıwı Qaraqalpaq muzikaların nota jolına tusırıwde áhimiyetlı rol oynaydı.

Japaq Shamura Ozbegistan ham qaraqalpaǵıstan xaliq artisti, berdaq atındaǵı siylıqtıń lauriyatı, qaraqalpaǵıstan kompozitorlar awqamınıń aǵzasi, Qaraqalpaqlar arasında danqı taralǵan ataqlı baqsilardan biri Japaq Shamuratov házirgi qaraqalpaq muzika madeniyatinin tiykarın salıwshısi esaplanadı. Japaq Shamuratov ózinıń 20 dan aslam muzikalı dramma hám komediyalari, 200 den aslam qosıq, xor hám ayaq oyin tikarında jazǵan shıǵarmaları menen ajralı turdı.J. Shamuratov 1896-jılı shımbay raeonınıń nazerxan awılınde dunyaǵa keledı. J. Shamuratov ozınıń omırı hám dóretıwshiligi boyinsha tómendegılerdı keltirgen: “1900-jıldan baslap diniy mektepte tálim aldım. Sol jılı anam dunyadan ótti. Bizler shańaraqta 4 ul bir qiz benen ómir súrdık. Ákem anam dunyadan ótkennen soń úylendiler hámde dalada jumıs benen bánt boldılar. Sonlıqtan ukelerımnıń

tarbiyası meniń moynimda edı. Atızımız uyimizden uaq jerde bolǵanı sebeblı ákem bizlerge azıq-awqat penen járdem beretuǵın edı. Men 5 jasımnan baslap muzıkaǵa qızıǵıp basladım. Sultan hám Atajan baqsılar maǵan ustazlıq ettı. Mem olardan baqsıshılıqtı dastan aytıwdı uyrenıp basadım. 16-17 jaslarımnan baslap dastanlardan uzındı ayıp basladım, 19 jasımnan baslap xalıq menı taniy basladı. Sol gezden baslap ulken jıyınlarda xalıq baqsılar menen bırge dastanlar atqaratın boldım. Sol jılları xalqozda rais bolıp jumıs isledım. Omirim jaqsılanıp bardı. 1940-jıllardan baslap xalıq namaların dórete basladım. Maǵan sol jılları kompazıtor Shafranikov nota jazıwdı uyrete basladı. 1944-Jılı Álimjan Xalimov penen muzıkalı drammalar jazıp nota jazıw sawatım keńeyıp bardı. Bunday insan menen bırge isleskenıme qiwanishliman. 1936-jildan baslap o mirinin aqirina shekem joqarida aytip o'tilgen teatr, radio esittiriw komitetinde ha'm Berdaq atindagi Qaraqalpaq ma mleketlik filarmoniyada baqsi, sa zende, kompazitor fol'klorliq ansamblinin' basqariwshisi xizmetlerin atqaradi. Japaq baqsinin' nama do retiwshilik joli onin atqariwshiliginan ham xaliq nama-sazlarin notaga tu siriwden baslangan edi. Ol 1930-jillardan baslap Qaraqalpaq milliy teatrinin' daslepki muzikali drama ha m komediyalari ushin muzika toplaw ha'm belgili dramaturgler A. O tepov, S. Ma jitov, A.Begimov, Q. A'wezov, M. Da ribaev, N. Dawqaraev, J. Aymurzaev, T. Seyitjanovlar menen bayittiw islerine salmaqli u lesin qosti. Son'in ala ol B. Tumaniyan, G. Kompaneets, V.Shafrannikov, A. Xalimov h.t.b menen birge ko'p jillar dawaminda 20 dan aslam muzkali drama ha'm komediyalarǵa muzıyka jazdi. Bulardin' qatarina “Bagdagu'lg”, “Ko klen batirg”, “Xorliqtan azatg”, “Aygu'l Abatg, “Aral gizig”, “Berdaqg”, “Leytenant Elmuratovg”, “A'miw boyindag”, “Su ymegenge suykenbe” h.t. basqada muzikali dramalarga namalar jazdi. Onin' do retiwshilik jolinda qosiq, xor ha m ayaq-oyinlar tiykargi oringa iye. Bul tarawda Japaq 200 den aslam shigarmalar do retken.

Olardan “Qaraqalpaqstang”, “A'miwda'r yag”, ”Miynet baxitg”, “Sonday ku ldimg”, “Malika jan Ma'kke jang”, “Estelik ettim oramalg”, “Nawqan tutqan qizg”, “Bà hàr suygenyarg”, “Paxtag”, “Na'ma'rt jigit nege da rkarg”,”Universalshi dostimag”, “Shopanlarg”, “Eki anag”, “Biz baxitli jaslarg” h.t.b namalardi xalqimiz suyip tin'lap kiyatir.

1944- jılı Qaraqalpaqstanǵa Alimjan Xalımov keldı. Sol jılı A.Xalimov Japaq Shamuraov benen ushrasadı. Japaq shamuratov A. Xalimovqa qaraqalpaq ırǵqların uyretken bolsa A. Xalımov J. Shamuratovtıń namaların notaǵa tusiwine keńnen járdem beredı. Sol menen sheklenip qalmay bırqansha muzıkalı drammalarda birgelikte dóretken. Bulardan "Aral qızı", "Ziyada", " Ámu boyında", " Berdax", " Tazagúl", " Súymegenge súykenbe" siyaqlı muzıkalı drammalar dóretip Qaraalpaq teatrınıń rawajlanıwına oz úlesın qosqan. Usı qatarda A. Xalimov benen birglikte Qarqalpaq namamalarin notaǵa túsirip Ozbek muzıka tariyxı kitabınıń 8- tomına qosqan. Ozbek muzıka tariyxı kitabınıń 8- tomı tolıq qaraqalpaq namaları menen toltırılǵan. Bul namalardan mısal spatında "Yasha parıy hám Shımbay" namaların qosıp oz miynetleri menen Qaraqalpaq muzıkasınıń mádeniyatın usı namalar menen kórsetip bergen.

Yasha pariy naması lirilaliq janrda C-dur tanalıǵında ¾ ólshemde moderato orta tempte quramlı dawırde (4 jumla) jazılǵan. Kirisiwde Bul shigarmani esitken waqtimizda qaraqalpaq nagisinda tigilgen kiyimlerdi sawkelelerdi kiygen qaraqalpaq qizi oyimizga keledi.

Bul shigarmanin mazmunina qisqasha tarip etsek bunda sol qaraqalpaq qizin baglarga aspandagi ayga gullerge tenep aytqan. Bul shigarma japaq Shamuratov tarepinen doretilip A Xalimov kelemen degenshe diwtar aspabında

baqsı jırawlar tárepınen atqarilip kelgen.

1944-jili A. Xalimov qaraqalpaqa keliwi menen J.shamuratovtin muzikalarin notaga tusirip baslagan.

Yasha pariy shıǵarmasınıń analiyziniń sxeması tómendegıshe:

A A^1 A^2 A^3 A^4

4+6 4+6 4+6 2 4+6 4+6

II. T. II. T. II. T

Usi qatarda “shimbay” namasida 2 varyantta 8-tomga kirgizgen. Bul nama G-dur tanalıǵında 2/4 ólshemde, moderato orta tempte atqarıladı. Shıǵarma ulıwma 18 taktten ibárat bolıp eki dawirge bólinedi. Kirisw 6 takt. Kirisiwde tikarǵı tema spatında ushrasıp, bul tema qosıq qatarlarında rawajlantırılǵan halda atqarıladı.

Bul nama Qaraqalpaq Xalıq namalarınan biri bolıp baqsılar tárepınen atqarılsa onıń qaraqalpaq irǵaqları sezıledı.